

EVALD FLISAR

Spomini na sedanjost, 6

Kronist, ki bi želel opisati vsaj pol zanimivih reči, ki se mu dogodijo, in zraven še pobrskati po domači in svetovni politiki ter si ogledati svoj odsev v zrcalu globalnih peripetij, bi slej ko prej bil prisiljen priznati, da takšne naloge niti v tisoč letih ne bi opravil dovolj izčrpno. Vsega je preprosto preveč: ne le na svetu in v ožji skupnosti, ampak tudi v življenju in psihi posameznika.

In zakaj bi sploh skušal biti Gibbon svojega življenja in časa? Zakaj bi nadrobno razčlenjeval zaton in padec lastnega subjekta v prenasičeni trivialnosti sveta brez trdnih vrednot? Zakaj bi vlagal napore v produciranje mnenj in stališč in besed o stvareh, o katerih preplavljajo našo zavest že dovolj široke in čedalje širše reke besed?

Pošten odgovor na to vprašanje bi moral biti, da se ne splača. Ker pa nekako ne morem prenehati pisno osmišljati svoje vsakdanjosti, mogoče ne bi bilo odveč, da se vprašam, *zakaj* to počenjam. Ali gre pri takšnih "spominih" res za nekakšen primarni narcisoidni impulz? Aleksander Zorn, ki me je v svoji nedavni knjigi esejev o slovenski literaturi radodarno uvrstil med "velike avtobiografe" (skupaj z Lojzetom Kovačičem, Vitomilom Zupanom in Marjanom Rožancem), bi na to vprašanje odgovoril pritrdilno. Meni pa se odgovor ne zdi povsem samoumeven. Ali je avtor, ki za gradivo svoje literature uporablja predvsem svoje lastno doživljanje sveta in sebe v njem, res žrtev narcisoidne želje, da bi iz sebe in svojega življenja spletel zgodbo, ki bi bralce očarala, njega pa povzdignila v literarni lik?

Ne vem. Do neke mere smo vsi prežeti z željo, da bi postali junaki zgodbe, če le mogoče, najzanimivejše, hkrati pa *naše* zgodbe, vendar je ta (v osnovi teleološka) želja naravna; ego pač mora biti nekdo in nekaj, drugače se bo začel razkrajati. Toda želja, da bi pisali o sebi in brezoblično glino vsakdanjosti modelirali v literarni izdelek, je nekaj popolnoma drugega: to je že sla po ustvarjanju, po predelavi posameznega v univerzalno, ne več želja po *obnavljanju*

doživete resničnosti, ampak že po *obogatitvi* resničnosti z novim, še nedoživetim. Takšna "obogatitev" pa je podvržena hudemu paradoksu: kolikor bolj je načrtovana, toliko prej se izjalovi. Zato je pametneje ostati skromen, človeško pristen: literatura ali kakršen koli presežek po navadi poskrbi zase.

Je skrivnost v tem, da ni skrivnosti?

Primarni namen teh zapiskov ni, da bi ustvaril svoje jungovske "spomine, sanje in misli" ali "Writer's Notebook" v stilu Somerset Maughama – čeprav se utegne čez nekaj let pokazati, da je nastalo prav nekaj takega. Odločitev za te zapiske izvira iz želje, da bi ustvaril vsaj približno kronološki pregled druge polovice svojega življenja oziroma (če sem manj naivno optimističen) let, ki mi jih usoda še kani pokloniti. Hkrati bi to lahko bil dokument, ki utegne komu (ali pa tudi ne, navsezadnje mi je vseeno) osvetliti določene vidike življenja in razmišljanja enega od pišočih Slovencev na pragu novega tisočletja, kolikor pač to utegne koga zanimati. Obenem naj bi to bil nekakšen repozitorij misli, zamisli, domislic, ki bi sicer potonile v pozabo, pa opisov dogodkov in srečanj, ki naj ne bi imeli objektivne, znanstvene, sociološke vloge, ampak naj bi izražali predvsem zelo osebni odnos do sveta, zelo osebno dojemanje časa in stvari, ki jim bomo že jutri rekli zgodovina.

Ne bom tajil, da tem zapiskom botruje do neke mere tudi globoka eksistencialna stiska, ki je ne more ublažiti še tako velika doza cinizma (še tako velika je namreč še vedno premajhna, ker sem za cinizem preprosto prestar). Ta stiska izvira iz dejstva, da kljub letom, ki bi jim lahko rekli zrela, še nisem našel odgovorov na tista vprašanja, s katerimi se ukvarjam (in o njih pišem) že vrsto let: ali je Bog; ali je treba najti odgovor na to vprašanje; ali sem lahko dober, ne da bi postal žrtev sebičnih naklepov čedalje večje množice pozerjev, povzpeticov, egomanov; ali bom izgubil kaj vrednega, če se bom odpovedal polovici tistega, kar mi ponuja svet (da bi se lahko intenzivneje posvetil preostanku ponujenega); ali bi moji duši škodilo, če bi postal (kot toliko ljudi, ki jih poznam) blefer, komolčar in parazit; ali se bom kdaj rešil svoje bojazni, da bom ostal brez strehe nad glavo? Itd.

Ali pa je res, kar pravi Sheldon Kopp v svoji knjigi *If You Meet the Buddha on the Road, kill Him!* – da je skrivnost v tem, da ni skrivnosti? Da je vse natanko to in takšno, kar in kakršno je? Če ima prav, je vse skupaj bolj enostavno, kot se mi prikazuje celo v najboljših trenutkih. Resnico je treba videti skozi vsakdanje oči. Hamletovski dvom je tisti, ki človeka ujame v mrežo protislovij in mu zagreni življenje. Človek ne potrebuje odgovorov, da bi lahko živel v miru. Niti vprašanja niso potrebna, toda zaradi vprašanj je življenje živo, zabavno in ustvarjalno. Življenje začne ponovno mrtveti, umirati, kadar človek ne zna več ostati zadovoljen z vprašanji in začne enačiti srečo, uspeh, priznanje *and all that shit* z odgovori. Treba se je vdati, se predati

življenju, živeti brez ihte, brez "I must or life is meaningless!", brez sprotnih bilanc uspehov in porazov, ampak kar tako, naravno, z radovednostjo in veseljem, sveže.

"Filozofija, religija, patriotizem, vse to so prazni idoli. Edini smisel življenja je tisti, ki ga v življenje vnesemo. Ubiti Budo na poti pomeni uničiti upanje, da je lahko kar koli ali kdor koli zunaj nas naš gospodar. Nihče ni večji od nikogar drugega." Drugače rečeno: če pacient ugotovi, da sploh ni bolan, in se torej ne more nikoli ozdraviti, se lahko neha zdraviti. Njegova bolezen je samo normalno stanje življenja, z vsem, kar k življenju sodi: tudi neuspehi, napakami, krivicami, ponižanji, boleznimi, bolečinami, brezupom. *There is nothing to be gained, and nothing to be lost. So why go on trying?*

Je to odrešitev? Ali recept za životarjenje?

Preobrazba

K temu se bom še vračal, razmislek o tem je ena od poti, ki "so vse enake, ker nikamor ne peljejo", lahko pa se dogodi marsikaj vznemirljivega in tolažečega, dokler si na poti. Toda po Jungu so petdeseta leta prag, čez katerega človek stopi v nov, drugačen svet: v življenje, ki mora biti povsem drugačno od prejšnjega, če naj ne bo le preštevanje ur in otrplo čakanje na smrt.

Po Jungovem videnju čaka človeka neke pri petdesetih ali malo kasneje sedem nalog. Prva je sprejeti resničnost smrti in se sprijazniti s tem, da lahko nastopi vsak trenutek. Druga je pretrresti, pregledati, rezimirati svoje življenje, izoblikovati iz njega zgodbo, ki bo imela celoto in smisel. (Zato ta dnevnik?) Tretja naloga je potegniti meje, za katerimi ni več smiselno trošiti časa in energije; se pravi, zožiti polje svojih ciljev in delovanja na tisto, kar je lahko produktivno. Tako ali drugače, z bolečino ali ne, se je treba odpovedati nekaterim ambicijam, zvezam, odnosom, željam – in tako odložiti neznosno breme trmaste vere, da ni "dovoljeno umreti", dokler nisi najboljši, najuspešnejši, najbolj cenjen v svojem poklicu. Ali ni vseeno, kaj ostane za tabo? Za večino ljudi ne ostane nič. Paradoksalno ti ravno odpoved tej trmasti veri omogoči, da osredotočiš vso svojo pozornost in energijo na tisto, kar je dosegljivo, predvsem pa na tisto, kar je tvoj pravi, najgloblji interes.

Prav tako se je treba odpovedati dejavnostim, ki jih narekuje ego. Bolezen je lahko sporočilo iz podzavesti, da se predolgo ali prekrčevito posvečaš zunanjemu svetu in sekundarnim vrednotam, namesto da bi se obrnil navznoter, k svojem pravemu Jazu. Peta Jungova naloga, o kateri moram razmisliti zelo temeljito, ker mi ta trenutek ni čisto jasna, je ponovno zakoreninjenje v svojem Jazu, v povezavi nasprotij v nekakšno celoto, ki je hkrati *moja enkratnost* oziroma "*Bog v meni*". Šesta naloga je najti pravi pomen življenja, koordinirati, kos za kosom, svoje najpomembnejše spomine z zunanjimi dogodki, dokler se v sliki življenja ne pojavi nekakšen arhetipni osnovni načrt, skozenj pa razlog za bivanje.

Sedma, najpomembnejša in pogosto nedokončana naloga človeka po petdesetem pa je "ponovno rojstvo" ali vzpostavitev stika s svojim neizrabljenim potencialom. V praksi naj bi to pomenilo, da se človek po soočenju z neogibnostjo smrti vrne v življenje z igrivim odnosom, kot otrok, ki ga vse zanima in razveseljuje samo po sebi, ne zgolj kot sredstvo za to, da bi kaj dosegel in se uveljavil. "Življenje samo postane cilj ... vse nepričakovano v življenju pa je gradivo raziskovanja ... Človek postane sam svoja avtoriteta."

Poglavitni cilj preobrazbe v srednjih letih je torej pobegniti iz ječe ega: nehati plavati za olimpijsko medaljo in začeti plavati iz veselja, sebi v užitek. Kako daleč sem na tej poti? So trenutki, ko se mi zdi, da sposobnost sprejeti življenje kot igro (če se izrazim kar najbanalneje) ni tako tuja moji duši ali tako nedosegljiva, kot se bojim v svojih najslabših trenutkih. In bi lahko potoval po svetu, po zemlji, po morju in nebu brez strahu, da se mi lahko življenjska nit vsak hip pretrga, skoraj z nekakšno radovednostjo, ali se bo to res zgodilo. Ali z vdanostjo, s kakršno človek gre na izpit, za katerega ve, da ga preprosto mora opraviti in na katerem ne bo padel, ker je dobro pripravljen.

Biti pripravljen je tisto, v čemer je skrivnost. Pripravljen v smislu, da ni tragedija, če pustiš za seboj na svetu nedokončane stvari, neuresničene sanje, manj dram in romanov, kot si jih nameraval ustvariti, če si manj vesoljno cenjen, kot si si zadal za svoj cilj. Pripravljen pustiti za sabo nered in sledove življenja, kakršno je bilo – z eno samo izjemo: da poskrbiš za tiste, ki jih imaš najraje; da jim omogočiš nadaljevanje življenja vsaj v takšnih razmerah, v kakršnih bi živeli, če bi zanje lahko še zmeraj skrbel.

Sem to sprejel? In če sem, sem sposoben živeti v skladu s temi ugotovitvami?

Zgodba o meni, zgodba o tebi

Zdi se mi, da avtobiografski impulz, pripovedovanje o sebi in svojem doživljanju ne-sebe, izvira iz strahu pred kaosom. Kot literarni postopek je soroden nui, ki je naše pradede nagovarjala, naj si pripovedujejo bajke o bogovih, duhovih in vilah. Življenja ni mogoče živeti, dokler mu ne podelimo smisla; za kretnjo, za dejanje, ki ne bi imelo za cilj česa vrednega, ne bi našli energije. Vse, kar vemo o svetu in sebi, tudi vsa fizika, psihologija in kozmologija, je konec koncev samo smisel podeljujoča fabula, pripomoček (bolj ali manj uspešen) pri begu pred nedoumetjem tega, kar nam posredujejo čuti. Tudi literatura (če ni zagledana vase in posvečena le sebi) odgovarja na vprašanja, ki nas spremljajo kot zlohotne sence od jutra do večera, med njimi najbolj neizprosno: Zakaj ne more biti drugače, kot je?

Avtobiografsko pisanje je hkrati proslavljanje neizmerne absurdnosti eksistence in njene grozne, neponovljive lepote, obnavljanje vere v nadaljevanje in nemalokrat piker smeh na svoj račun. Ta je lahko oster in nič kaj prizanesljiv, toda nikoli ne sme postati po-smeh. Avtorska prizanesljivost do lika je navsezadnje (vsaj skromna) literarna odlika. In ker dobro avtobiografsko pisanje

zmeraj ponuja najvišjo možnost identifikacije, je "zgodba o meni in mojem življenju" zmeraj tudi "zgodba o tebi in tvojem življenju".

In tako se osebna izkušnja po nedoumljivih zakonih alkimije besed spreminja v resničnost Drugega, v sestavni del in morda celo temelj njegove zavesti. Kakšna predrzna misel! Ali pa le pobožna želja, da bi pisatelji bili novodobni magi, zdravitelji zmedenih duš, ki ljudem skozi domišljijo predajamo bivanjsko energijo?

Smoking, frak in banketi

Koliko pisatelji sploh še pomenimo v ponorelem času informacijske hipertrofije, ki našo dovzetnost vse bolj reducira na zaporedje zaznavnih prebliskov, je seveda drugo vprašanje. Med poletom proti Stockholmu, na najetem Adriinem letalu tipa Canadair Jet, na katerem so poleg mene sedeli še predsednik republike Milan Kučan s soprogo, zunanji minister dr. Boris Frlec, minister za gospodarstvo in razvoj dr. Marjan Senjur, pa Cveto Stantič, podpredsednik Gospodarske zbornice Slovenije, in še vrsta drugih protokolarnih imenitnežev (skupaj s tropom gospodarstvenikov vseh vrst), se mi je zdelo, da v osebi predsednika svojega društva tudi pisatelji sodijo v svet pomenov in namenov, ki presegajo literarne meje in so (po nezapisanem dogovoru) "na najvišji ravni", kot je bil uradno označen naš obisk pri švedskem kralju.

Na obisk je seveda šel predsednik Slovenije, drugi smo ga zgolj v takšni ali drugačni vlogi spremljali. Toda dejstvo, da ga je (po njegovi volji in preudarku) spremljal tudi zastopnik slovenskih pisateljev in tako predstavnik slovenske kulture, je vendarle kulturi odmerjalo mesto, ki bi ji ga marsikdo (tudi marsikateri predsednik marsikatere države) mnogo raje odrekel.

Da takšni obiski niso le družabna zadeva, ki požre precejšen delež državnega proračuna, je postalo jasno, kakor hitro smo prileteli v švedski zračni prostor. Z jasnega neba so se pojavili trije lovci švedskega vojaškega letalstva in nas spremljali proti Stockholmu: prvi na levi, drugi na desni, tretji pred nami. Ker so leteli z isto hitrostjo kot mi, se je zdelo, da negibni čepijo v zraku. Piloti so nam prijazno mahali, mi pa njim. Švedska je ugotovila, da ima po padcu berlinskega zidu preveč bojnih letal (205), in bi jih rada vsaj nekaj prodala Sloveniji, ki nima nobenega. Pri nas seveda ne bi imeli toliko manevrskega prostora, saj bi morali kmalu po vzletu že tudi pristati, drugače bi se znašli na Hrvaškem (kjer bi jih zagotovo zaplenili, kot so to naredili s kombijem) ali v Avstriji, kjer bi mogoče (človek nikoli ne ve) strmoglavili naravnost na Jörga Haiderja. Kljub temu nekaj bojnih letal verjetno ne bi povzročilo prometne gneče na našem nebu, tudi ne švedskih in nekoliko zastarelih, kot so ugotavljali nekateri člani predsednikovega spremstva.

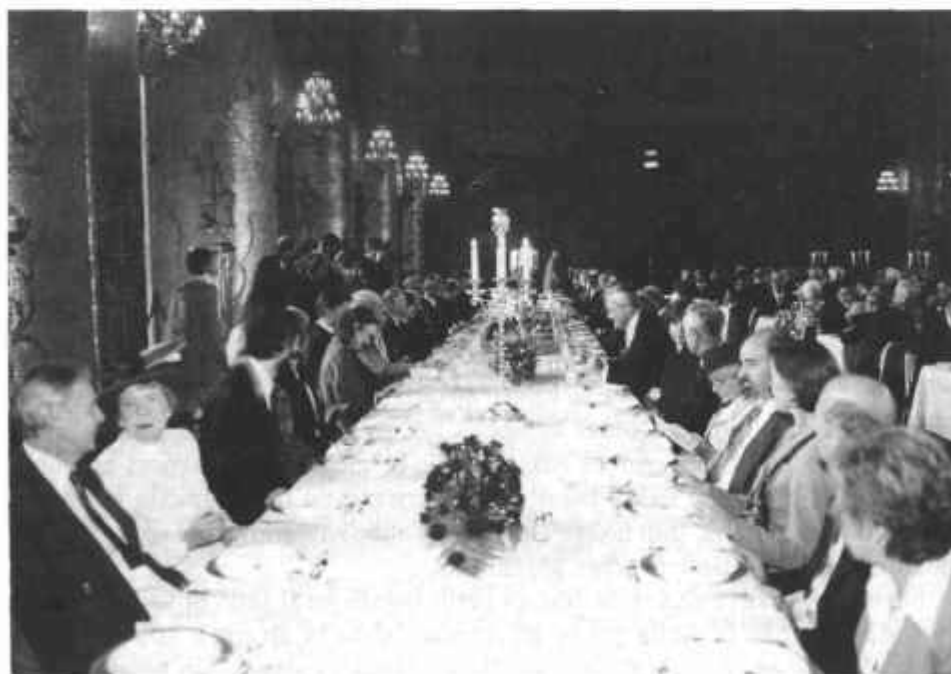
Seveda bi država denar za nakup petih bojnih letal (kdo bi se bal takšne "velesile"?) lahko porabila precej smotrneje: lahko bi do smrti štipendirala s povprečno mesečno plačo vseh tristo članov Društva slovenskih pisateljev, pa

še pet naslednjih generacij pisateljev, in še bi ostalo denarja; s tistim pa bi država lahko subvencionirala najmanj tisoč kulturnih projektov, s katerimi bi sicer težko prestrašili morebitne sovražnike, bi si pa z njimi onkraj meja Slovenije pridobili nekaj prijateljev.

Svet se vrti narobe, ali pa se ne vrti okoli prave osi.

Dodatni problem je ta, da zna biti kultura zelo dolgočasna, še posebej, če se preveč namnoži in se začne vsiljevati ljudem; takrat začne prijatelje izgubljati in ustvarjati namesto narodovega blagra trmasto ravnodušnost. Vsega na svetu bi moralo biti ravno dovolj in ničesar preveč. Tudi pri državnih obiskih, kjer primanjkuje časa za oddih in premislek, preveč pa je voženj v kolonah črnih avtomobilov iz palače v palačo, banketov, hrane, alkohola, stiskanja rok, preoblačenja, vljudnostnih fraz in diplomatskih formalnosti, kar vse na človeka deluje kumulativno utrujajoče in si kaj kmalu zaželi, da bi lahko sedel doma v dnevni sobi in gledal vse skupaj na televiziji.

Ali pa se takšni občutki rodijo le v meni, ki me nekajdnevno intenzivno družabno življenje kot bumerang pahne v skrajno introvertiranost in v živčno hrepenenje po absolutni samoti. Zdi se mi, da bi kot predsednik države ali zunanji minister ali veleposlanik, brez vsake možnosti umika pred srečevanjem vedno novih ali vedno istih ljudi, že po dveh tednih najmanj deset ljudi postrelil ali pa bi odstopil. (Ni naključje, da je kmalu po obisku na Švedskem to naredil zunanji minister Boris Frlec, in sicer z besedami, "da mu je vsega dovolj".)

Uradni obisk pri švedskem kralju seveda ni kar tako: protokol zahteva nenehno pozornost do komaj predstavljivih podrobnosti. Bel metuljček s frakom, črn metuljček s smokingom; bog ne daj da bi bilo narobe. Tudi brez manšetnih gumbov ne gre, čevlji s frakom pa morajo biti obvezno lakirani. Seveda pisatelj, tudi če je predsednik društva pisateljev, običajno nima takih stvari v garderobi, zato si jih mora sposoditi. Smoking sem dobil od svaka, ki je direktor oddelka za moška oblačila pri Muri, manšetne gumbе in bel metuljček in črne čevlje pa sem kupil (s to razliko, da nisem kupil lakiranih, ampak navadne črne, in ne čevlje, ampak škorenjčke, da me na hladnem severu ne bi zeblo v gležnje). Frak, ustrezno srajco in črn metuljček mi je dobrovoljno posodil mednarodno uspešni operni pevec Robiňsak, ki nastopa predvsem na tujih odrih in ima v garderobi kar nekaj takih reči. Drugi člani delegacije so si frake morali dati sešiti v posebni krojaški delavnici nekje za Bežigradom in zanje odšteti po 80 tisočakov. Še dobro, da sem s svojim naročilom zamudil in so mi rekli, da niti za druge ne vedo, ali jih bodo pravočasno končali! Tako mi je ostalo nekaj denarja, toda frak bom moral vrniti, in če bo še kakšna priložnost zanj, si ga bom moral ponovno sposoditi.

Ampak takih priložnosti v življenju pisatelja ni ravno dosti. Kako čudno torej, da med prebivanjem v švedski kraljevski palači pa med banketi s kraljem in njegovo kraljico in vsemogočimi vojvodami in groficami kraljevine Švedske nisem bil niti vznemirjen niti samovšečno prepričan, da se mi dogaja ne vem kaj izjemnega. Da sem zaradi fraka in smokinga in črnega volva, ki me je v dolgi koloni drugih črnih volvov vozaril po vnaprej dogovorjenih poteh, zdaj na to srečanje, zdaj na ono, zdaj na kosilo v mestni hiši, pa spet na večerjo v palači ali kje drugje, kaj posebnega: da sem, kot bi rekli Angleži, VIP, *a very important person*.

Pravzaprav se je dogajalo nekaj nasprotnega: sredi bogastva in blišča in protokolarnih vljudnosti mi je močnejše kot kdaj koli na vrata duše trkalo odrešilno spoznanje, da pripadam drugemu in drugačnemu svetu, bolj zasebnemu in svobodnejšemu v odnosu ne le do sveta, ampak tudi do tega, kaj o tem svetu rečem ali zapišem.

Švedski kralj Carl XVI. Gustaf Bernadotte in njegova kraljica Silvia sta sicer bogata, spoštovana, "pomembna", preskrbljena do smrti in nenehno oskrbovana, in gotovo je, vsaj znotraj določenih in brez dvoma dovolj širokih meja, vsaka njuna beseda ukaz ali vsaj želja, ki jo skuša prej ali slej kdo izpolniti. Ni jima treba razmišljati o pokojnini, o sumljivo visokih računih za porabo elektrike, o negotovem stanju na bančnem računu, o hrupnih sosedih, o vsem, kar sestavlja življenje navadnih smrtnikov.

Toda cena, ki jo morata plačati za vse te dvomljive privilegije, se mi zdi tako visoka, da je jaz, ki sem od malega vaje svobode odločanja, ne bi mogel, ne bi hotel nikoli plačati. Biti kralj moderne demokratične države pomeni biti ujetnik forme, igralec v skrbno zrežirani drami s predvidenim (in predvidljivim) začetkom in koncem, nič več kot *figurehead*, kot Angleži precizno označujejo

poglavarja države brez oblasti, skoraj negiben, tako kot kralj na šahovnici, sestavni del igre, ki ima stroga pravila; figura, ki ima od vseh najmanj maneverskega prostora.

Če pomislim na svobodo govora, ki mi je od vsega najdražja, ni nobenega dvoma, da uživam v primerjavi s Carlom Gustafom privilegije, o katerih se njemu niti ne sanja. Jaz lahko javno ozmerjam kogar koli, ministre, predsednika vlade, člane Društva pisateljev, ameriški imperializem, Kitajce zaradi tega, kar počnejo v Tibetu, Ruse za strahote v Čečeniji itd., kakor mi pač narekuje vest ali trenutni nagib. Švedski kralj ne sme ozmerjati nikogar, verjetno niti ne lastnih služabnikov (čeprav jih lahko odpusti, kar je več, kot lahko naredim jaz, ki jih nimam). Tudi pohvaliti ne more nikogar brez skrbnega premisleka, kako bo njegova pohvala odmevala v javnosti; kaj hitro mu lahko kdo očita, da favorizira tega na račun onega. Švedski kralj ima več ali manj zavezana usta in je v vseh pogledih dolžan početi natanko in samo tisto, kar mu predpisuje protokolarni scenarij. Osebnostni razvoj, kariera, sprememba poklica, ločitev in ponovna poroka? Vse to so privilegiji, ki so rezervirani za navadne smrtnike.

Čisto mogoče je, da zaradi tega trpi manj, kot bi jaz na njegovem mestu, saj ne pozna alternative. Rodil se je "s srebrno žlico v ustih" in z zlatim okovjem na gležnjih; že od malega njegova vizura sveta in sklop njegovih izkušenj izključujeta ne le pravice, ampak tudi dolžnosti plebejcev, z njimi vred pa sanje o boljšem življenju, o poklicnih uspehih, o priznanju in spoštovanju vrstnikov, o finančno varni prihodnosti; tiste sanje, ki najodločilneje motivirajo človeka na poti skozi življenje in zaradi katerih so naša življenja resnično "kraljevska".

O čem lahko sanja švedski kralj? Imeti vse na dosegu roke ali vedeti že od malega, da je nedosegljivo (recimo svoboda), to je vsaj v moji optiki recept za trajno melanholijo. Biti negotov, biti brez zagotovil, da bodo napor poplačani in cilji doseženi, odprt za nepredvideno (čeprav predvidljivo), za nove priložnosti in izzive, imeti možnost in pravico reči da ali ne po svoji vesti, ne po protokolarni dolžnosti, to je (za večino nas) edina pot do tistega komaj ulovljivega občutka, ki mu nekateri pravijo sreča.

Zaobljuba

Velikanska kamnita palača sredi Stockholma, s svojimi brezkončnimi hodniki, stopnišči, sobanami in sobami (ki jih je baje 300, če ne kar 600) in s hladno kamnitimi, po večini praznimi dvorišči, na katerih skozi okno svoje sobe v drugem nadstropju nisem videl drugega kot črne avtomobile, ki so nas pravkar dostavili ali pa so prišli po nas, da nas odpeljejo na novo rundo stiskanja rok in koktajlov in šampanjca in vljudnostnih fraz, je zbujala vtis nečesa, kar ni bilo zgolj severnjaško otožje, ampak je dišalo po rahli naveličanosti, po občutenem in bolečem, vendar z naporom prikritem razočaranju nad vsem tem visokim

življenjem, nad večnimi sprejemi, prikloni in govori zdaj v tej dvorani, zdaj v oni; in če bi lahko še pomislil, da se mogoče motim, je sleherni dvom izginil, ko sem zagledal kralja.

Še nikoli nisem videl tako pokončno sključenega človeka, tako prijazno skrušenega v svojem dostojanstvu, skoraj začudenega nad svojo življenjsko usodo, ki ga je prikrajšala za življenje pravega kralja, takšnega z oblastjo in močjo (na konju in z mečem na bojnem polju, kjer bi lahko izživel vsaj del svoje človeške narave), hkrati pa skoraj ponižno in vdano prenašajočega breme popolnoma nevznemirljivega kraljevanja. Koliko je takšne občutke z njim delila kraljica Silvia, bi težko rekel, toda njen večno prijazni nasmeh se mi je na hipe zazdel tako nenaraven, da me je spomnil na lutke v londonskem Madam Tussaud's.

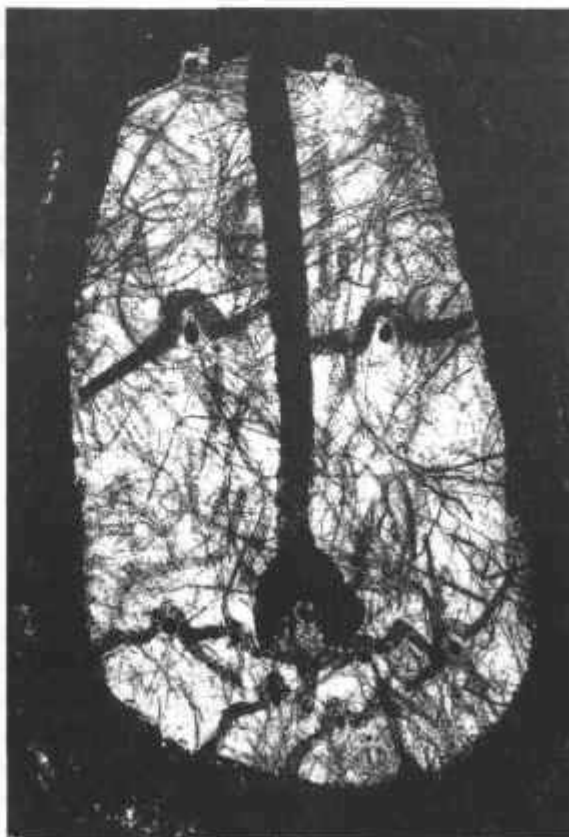
Zato nisem bil presenečen, ko sem izvedel, da se Carl Gustaf že trideset let ni nasmehnil, kaj šele zasmejal. Seveda obvestilo o tem ni bilo pribito na vrata palače; za takšno zaupno informacijo sem si moral najti prijatelja med številnim kraljevim osebjem. Nisem ga iskal; po zaporedju nerodnih pripetljajev se mi je ponudil kar sam. Bil je precej korpulenten gospod v uniformi častnika (ali nemara podčastnika) kraljevske straže, ki je po navadi stal pri vhodu, kjer so nas zmeraj odložili uradni avtomobili in kjer se je začela moja vsakokratna odisejada skozi labirint hodnikov, stopnišč, vrat, zasukov, vzponov in spustov do sobe, ki mi je bila dodeljena in ki je tudi po treh dneh še nisem mogel najti brez prijazne pomoči osebja, ki je marsikdaj zbujalo vtis, da postava po ključnih vogalih samo zato, da zmedene (ali pijane) goste usmerja do njihovih sob.

Že prvi dan, ko sem po izstopu iz volva obstal pred stopnicami, ki so vodile navzgor v labirint, in s senco skrbi na obrazu pomislil na vse napačne smeri, ki jih bom spet izbral, preden pridem do sobe, osvežitve in petminutnega počitka pred naslednjim dogodkom, je častnik stražar v dokolenskih škornjih in s ceremonialnim mečem ob pasu naredil komaj opazen korak proti meni in z upanjem na prijazen odziv bolj dahnil kot izrekel dve nenavadni besedi: "Dober dan." Seveda še v sanjah ne bi pomislil na možnost, da govori slovensko; prepričan sem bil, da se je pozdrava naučil iz želje po ustrežljivi vljudnosti do visokih gostov; njegov užitek ob mojem presenečenju je bil nenavadno pristen. Toda ne: povedal mi je, da je poročen s Hrvatico in da prebijeta vsak letni dopust na dalmatinski obali; nekaj malega govori hrvaško.

Kakor hitro sva izvirno ugotovila, da je svet majhen, sva izmenjala še nekaj besed, in takrat me je tudi preblisnilo, zakaj je svoj "dober dan" preizkusil na meni, ne pa na katerem od drugih članov delegacije. Spomnil sem se, da je bil nekaj ur prej, ko smo se odpravljali na svečano kosilo, pri katerem je bil obvezen smoking s črnim metuljčkom, priča rahlo smešnega, vendar človeško toplega pripetljaja. Ko smo na istem mestu, pred njegovimi očmi, čakali na avtomobile, je zunanji minister Frlec ugotovil, da je moj črni metuljček premalo zategnjen in mi spredaj odstopa od ovratnika do tolikšne mere, da bi se kakšno švedsko protokolarno oko lahko ob tem neljubo zdrznilo. Brez obotavljanja se je

naš šef diplomacije, ki je sicer, kot mi je povedal, bolj doma v svetu kemije, odločil za intervencijo: zdelo se mu je, in vsaka mu čast, da pač moramo ustvariti dober vtis in da so pri tem še kako pomembne tudi malenkosti. Od zadaj se mi je sklonil za vrat in mi začel odpenjati in zapenjati metuljček ter iskati kaveljčke, ki bi ga primerno zategnili, ne da bi me hkrati zadavili. Vse to je trajalo kar nekaj časa in videl sem, da se predvsem švedski varnostniki, ki so postavali v bližini, zelo zabavajo. Iz kotička očesa pa sem videl tudi častnika stražarja v visokih škornjih in s ceremonialnim mečem ob pasu; in ta je prizadevanja zunanjega ministra, da iz mene naredi spodobno figuro, opazoval s toplim razumevanjem. Samogibna gesta zunanjega ministra je v njegovih očeh vso državno delegacijo, še posebej mene, ki sploh nisem opazil, da mi metuljček spredaj rahlo "visi", počlovečila, to pa mu je pozneje, ko smo se pripeljali nazaj, dalo dovolj poguma, da me ogovori.

S tem je prekršil protokolarno pravilo, da kraljeva straža ne ogovarja kraljevih gostov in sme samo odgovarjati na njihova vprašanja. Mogoče se je nekoliko zanašal tudi na "hrvaško" in s tem v njegovih očeh "sorodstveno" zvezo, toda njegova poteza je tudi zame precej otoplila brezhibno urejeni hlad palače in mi ponudila otoček varnosti. Zelo ekstenzivno mi je razložil, kako pridem do svoje sobe, tako ekstenzivno, da sem proti koncu njegove razlage že popolnoma pozabil začetek. Vprašal sem ga, kje je spoznal svojo ženo, in povedal mi je, da na poletnem dopustu v nekdanji Jugoslaviji; vprašal me je, ali sem zadovoljen v palači, in rekel sem, da je kralj zelo resen. "To vedo vsi," je pohitel, in na tej stopnji si je najin pogovor moral poiskati zatočišče v angleščini. "Vsi Švedi vedo, da se njihov kralj že trideset let ni nasmehnil." Na vprašanje, zakaj ne, je odvrnil, da sicer obstajajo teorije, toda pravega odgovora ne ve nihče. "Razen mene," sem rekel. "In jaz ga bom prisilil, da se nasmehne. Še več, spravil ga bom v smeh."

Noč s švedsko kraljico

Seveda mi ni verjel; in zakaj bi mi? Tudi z moje strani so besede bile izrečene kot šala, toda dlje ko sem razmišljal o njih, bolj me je mikalo, da bi skušal pojesti zarečeni kruh. Nazadnje je stvar postala nekakšen izziv, toliko bolj, ker sem skušal najti tudi odgovor na vprašanje, kakšna je pravzaprav moja vloga pri tem državnem obisku slovenske delegacije na najvišji ravni. Da je predsednika Kučana poleg soproge Štefke spremljal zunanji minister Boris Frlec, je bilo povsem razumljivo, da ga je spremljal šef kabineta zunanjega ministra Andrej Logar, prav tako, da so ga spremljali minister za gospodarstvo in razvoj Marjan Senjur, državna sekretarka na ministrstvu za gospodarstvo in razvoj Vojka Ravbar ter podpredsednik gospodarske zbornice Cveto Stantič, prav tako; da so ga spremljali šef protokola Republike Slovenije Željko Jeglič, šef predsednikovega kabineta Peter Toš, svetovalka za stike z javnostjo Špela Furlan, pomočnik generalnega sekretarja urada Republike Slovenije Rado Lenard, svetovalca za varnost Peter Šefman, svetovalca za zunanje zadeve Miha Vrhunec, svetovalka za gospodarske zadeve in razvoj Olga Jakhel – Dergan ter *aide-de-camp* predsednika Republike Slovenije polkovnik Anton Turk, prav tako. Vsi ti ljudje so nekako sodili k predsednikovemu spremstvu in v kolono črnih volfov, s katerimi so nas mične voznice v uniformah prevažale po uradnih poteh.

Kaj pa jaz? Nisem, tako kot člani številčne gospodarske delegacije, prebival v hotelu Sheraton, ampak v kraljevski palači v krilu, kjer sta prebivala tudi predsednik Kučan in gospa Štefka. Bil sem kratko in malo polnopravni član predsednikovega spremstva, eden od visokih gostov. Toda kaj je bila moja vloga? Res sem bil tam v vlogi predsednika Društva slovenskih pisateljev in sem torej, posredno in v očeh marsikoga pri nas tudi sporno, predstavljal na najvišji ravni slovensko kulturo (pač zato, ker je Društvo slovenskih pisateljev zmeraj bilo najzgovornejši in najbolj odmeven segment te kulture), toda kakšna je bila moja vloga med samim obiskom? Čemu je služila moja navzočnost? Bi brez nje predstava, ki bi jo o Sloveniji dobili Švedi, bila kakor koli osiromašena?

Izdelal sem si odgovor, ki drži ali pa ne, čeprav sem mi zdi, da bolj drži kot ne. Moja navzočnost je (ne toliko zaradi sposojenega fraka in smokinga kot zaradi moje notorične nagnjenosti k prakticiranju duhovite salonske konverzacije) smetano švedske družbe nenehno napeljevala k misli, da smo Slovenci sproščen, kulturno sofisticiran, intelektualno razgledan, uglašeno vljuden, vendar zgovoren, strpen in nezamerljiv narod, ki je pravzaprav v vseh pogledih "evropski", prav nič obroben ali provincialen niti po svojem obnašanju niti po načinu razmišljanja, in torej vreden pozornosti, zaupanja in vseh oblik sodelovanja. Skratka, moja vloga je bila, da ustvarjam dober vtis, da sobesednike zabavam, ne da bi zašel v vulgarnosti, da jim pripovedujem o naši preteklosti, literaturi in drugih umetnostih ter jih tako na lep način in mimogrede prepričam, da nismo niti Slovaki niti Srbi, ampak nenavadno trdoživ srednjeevropski

narod, ki se v marsičem kljub svoji maloštevilnosti lahko kosa tudi z največjimi. Moja vloga je bila, da ob drugih, ki so predstavljali državo, oblast in protokol, predstavljam predvsem *kulturni* obraz slovenskega naroda in države, s tem pa seveda prispevam k temu, da si nas bodo Švedi zapomnili v prijazni luči, kar nam utegne kdaj v bližnji ali daljni prihodnosti prinesiti pomembno korist.

To pa ni vse: zazdelo se mi je, da ima moja navzočnost še dodatno, skrito in nič manj pomembno dimenzijo. Sredi drugih članov predsednikovega spremstva, ki so bili več ali manj zavezani protokolu ali politiki, sem (zavezan drugim, drugačnim ciljem) izstopal, ne da bi se za to moral truditi. Od pisateljev se povsod pričakuje, da konvencionalnih norm obnašanja ne jemljejo preveč dobesedno, ampak si jih ustvarjalno preinterpretirajo, da torej nastopajo svobodneje in bolj tvegano, kot si to smejo privoščiti tisti, od katerih se to ne pričakuje. Pisatelji smemo in celo moramo ljudi okrog sebe kar naprej opominjati, da obstaja umetnost in da umetnost ni podrejena dogovorni resničnosti, ampak jo nadgrajuje in s tem bogati, plemeniti. Nismo le šamani, ki s prozo in poezijo zdravimo nedefinirane psihomitološke patologije, ampak smo tudi, v najžlahtnejšem pomenu besede, "dvorni norčki", se pravi, tisti, od katerih vsaj v Shakespearjevih dramah kralj pričakuje, da govorijo resnico, pa naj bo ta še tako neprijetna. Od nas se pričakuje, celo zahteva, občasna transgresija, seveda ne v moralnem smislu, čeprav nam bralci tudi takšne stvari odpustijo, ampak v smislu verbalnega poguma, intelektualne (pre)drznosti, družabne provokativnosti. S tem nikakor ne mislim, da bi morali (za kar je eminentno specializiranih kar nekaj slovenskih avtorjev) pijansko razgrajati ob vsaki priložnosti ter bruhati po mizah in sogovornikih; to znajo početi tudi polizobraženi arogantneži na gasilski veselici. Ne, v mislih imam žlahtnejšo obliko nespoštovanja protokolarnih fines: predrznost, ki šokira zato, ker kot kakšen zenovski koan osupne s svojo evidentno resnico, s svojo pomensko, ne s formalno ustreznostjo.

Po tem izčrpnem razmisleku o moji vlogi na dvoru švedskega kralja mi je postalo jasno, da ni dovolj, če zabavam in šarmiram priletne grofice in veherentne feministke in predsednice združenj švedskih dnevnikov in številne druge fine dame, ki jim je protokolarna modrost na banketih po bog ve kakšni logiki tako rada dodelila prostor na moji levi ali desni (čeprav tudi to ni bila neprijetna dolžnost, kajti dame so bile prav po švedsko emancipirane in izvrstne, zahtevne sogovornice). Ne, moja glavna dolžnost je bila, da razveselim in spravim v smeh švedskega kralja. Tako bi Švedom dokazal, da njihov monarh ni mumija, ampak le človek, ki je nesrečen, ker so zahteve kraljevanja premajhne za mobilizacijo najboljšega v njem, in ki je kljub svoji nesrečnosti sposoben pristne človeške reakcije; da se je, skratka, če planem nanj iz zasede, sposoben spozabiti. To je postal moj glavni cilj; čeprav bi predsednik Kučan verjetno rekel, da me je vključil v svoje ožje spremstvo iz povsem drugih razlogov.

Toda kako spraviti v smeh švedskega kralja? Da bi se v tej ali oni sprejemnici, kjer smo bili strogo razvrščeni po protokolarni pomembnosti, odpravil k njemu in ga ogovoril – to bi ga spravilo kvečjemu v začudenje, slovensko delegacijo pa v osuplost in upravičeno slabo voljo. In če bi to vendarle naredil, kaj bi mu rekel, da bi se mu prijazno negiben obraz proti njegovi volji razlezel v nasmeh? Bi mu povedal kakšen štajerski ali bosenski vic? Bi mu rekel, kot neki Pakistanec pred mnogimi leti meni: "Vse življenje sem sanjal o tem, da bi preživel zelo mirno, spokojno noč z vašo ženo."?

Vse to je odpadlo, projekt je zahteval subtilnejšo strategijo. Tudi pri banketnih mizah ni bilo nikoli priložnosti, da bi z njim izmenjal besedo, saj mu nisem nikoli sedel dovolj blizu; in tudi če bi mu, kaj bi rekel? "Vaše veličanstvo, rad bi vam povedal nekaj, kar vas bo spravilo v smeh"? Z nekoliko sreče bi ga spravila v smeh že kar butavost takšne izjave, mnogo verjetneje pa bi se le obrnil proč in se delal, da me ni slišal.

Dve vrsti kraljestev

Hitro mi je postalo jasno, da je naloga, ki sem si jo zadal, zaradi protokolarnih zadržkov težko, če sploh, izvedljiva in da je moja edina priložnost trenutek, ko se s kraljem rokujeva. Rokovanja so bila kar pogosta: najprej na tem sprejemu, potem na onem, zdaj za kosilo, zdaj za večerjo, toda vsakič je šla mimo njega in kraljice Silvie neskončna vrsta ljudi, ne le slovenskih, tudi švedskih gostov, in če ju že ali ju bo kdaj mučila kakšna zdravstvena neprijetnost, je to zagotovo artritis zapestij ali členkov na prstih desne roke. Toda pri rokovanjih ni nihče s kraljem ali kraljico izmenjal niti besede, razen nekaterih redkih, ki sta jih poznala od prej; tudi predstaviti se ni bilo treba, saj je dvorni kričar zelo glasno oznanil ime vsakega gosta, kakor hitro je ta stopil pred kralja. Nič dobro ni kazalo. Kljub temu sem Srđanu Živuloviću, uradnemu fotografu slovenske delegacije, povedal, kaj nameravam poskusiti, in ga prosil, naj bo s svojim aparatom pripravljen na zgodovinski trenutek.

Ne spomnim se, ali sem o nameravanem podvigu govoril tudi s Špelo Furlan, predsednikovo svetovalko za stike z javnostjo, ki je tudi tokrat (kot med državnim obiskom na Madžarskem) bila moja glavna moralna opora (in ne le, skupaj z Radom Lenardom, moja sopotnica v črnem volvu št. 8). Mislim, da ji svojega načrta nisem hotel omeniti, ker sem jo želel presenetiti; če bi jo obvestil vnaprej, mi podviga gotovo ne bi odsvetovala, saj je kljub odgovornostim svoje službe gospa izjemnega čuta za igrivost in domišljijo; kvečjemu bi bila razočarana, če bi se izkazalo, da mi stvar ni uspela. Zdi se mi, da sem svoj načrt na kratko omenil Andreju Logarju (zdajšnjemu slovenskemu veleposlaniku na Danskem), s katerim sva si v palači delila kopalnico, ne spomnim pa se, kako je reagiral: mogoče je, trezen, kot je po naravi, pripomnil, da podatek o nikdar nasmejanem kralju sploh ni točen in je zato ves moj trud odveč.

Tako ali drugače, ko sem najintenzivneje razmišljal, kaj bi med naslednjim rokovanjem rekel kralju, da bi ga spravil v smeh, sem ravnokar šel navzdol po stopnicah, po enih od številnih z debelimi preprogami prekritih stopnišč, ne vem točno kam, mimo negibno stoječih stražarjev, rdečeličnih vikinških fantov, ki so v uniformah iz sedemnajstega stoletja, v dokaj smešnih pokrivalih na glavah in s helebardami v rokah, stali na obeh straneh stopnišča od vrha do vznožja (kar so počeli štiriindvajset ur na dan, čeprav gotovo ne ves čas isti), in ko sem prišel iz dvorane na vrh stopnic, so prekržali helebarde in zavpili nekakšen pozdrav. To so naredili za vsakogar, ne samo zame, tudi, kot sem ugotovil na približno dvajseti stopnici, za kralja in kraljico, ki sta se po stopnicah meni nič, tebi nič, kot navadna dvorjana ali člana delegacije, brez spremstva, vzpenjala proti vrhu!

Srečanje na stopnišču je bilo tako nepričakovano, da nisem niti pomislil, kakšna priložnost se mi ponuja: za trenutek smo bili samo trije, kralj, kraljica in jaz, in prav lahko bi izvedel manever, o katerem sem tako intenzivno razmišljal, čeprav sem bil tako presenečen in nepripravljen, da nisem mogel reči ne bu ne mu; samo nasmehnil sem se in ju pozdravil z gibom glave. Onadva pa nazaj: kralj prijazno, vendar kot po navadi resno, kraljica s svojim večno enakim nasmehom.

A ravno to srečanje mi je, ne da bi slutil, v vili Pauli še isti večer ponudilo priložnost, ki se je nisem zavedal vse do trenutka, ko so mi prave besede kar same planile iz ust. Ponovno, četrtrič ali kar petič, se je dolga vrsta švedskih in slovenskih povablencev na gala večerjo vila mimo predsednika Kučana (tokrat je bil on gostitelj in zato pred kraljem), soproge Štefke, Carla Gustafa in njegove kraljice Silvie (obvezna obleka smoking s črnim metuljčkom za gospode, dolga večerna obleka za dame). Ko sem stopil pred kralja in mu segel v roko, sem se spomnil, kolikokrat že sva se v treh dneh rokovala in kako sva naletela drug na drugega celo na stopnicah v palači. Samogibno sem rekel: "Veseli me, da se kar naprej zaletavava drug v drugega."

Zgodil se je čudež: kralj se je, ne da bi prav vedel, kaj počenja, na glas zasmel, hkrati pa je v pristen smeh eksplodiral tudi obraz njegove kraljice. Očitno so moje besede imele učinek poante dobrega vica: ni jih pričakoval, čeprav jih je v trenutku povezal s številnimi rokovanji in z najinim srečanjem na stopnišču, s tem pa zaznal absurdnost tega, kar počenja že vse življenje. Hkrati je začutil nezakrito simpatijo do pisatelja, ki je (svoboden) upal spregovoriti z njim kot enak z enakim.

Začutil je tudi (to sem mu bral v očeh), da mi mora enakost priznati: da je res kralj svoje države, jaz sem pa kralj svoje domišljije; da je on zaprt v tradicijo in v svoje palače, jaz sem pa svoboden osvajalec nenehno novih domišljijjskih kraljestev. Da je njegov manevrski prostor majhen, moj pa neskončen; da njegovi predniki sicer segajo nazaj do Napoleonovega generala Bernadotta, da pa moji segajo ne le do Dostojevskega in Tolstoja, ampak do Cervantesa, do Homerja. Da se lahko jutri odpravim v Indijo ali v Brazilijo ali na Kitajsko in ostanem tam, dokler mi ne zmanjka denarja, on pa tega ne more storiti, čeprav ima neskončno več denarja kot jaz. V tistem trenutku, se mi zdi, je spoznal, da je njegovo kraljestvo v primerjavi z mojim pravzaprav manjše; in začutil sem, da bi se, če bi mu pravila njegovega to dovolila, pogovarjal z menoj o mojem (in o tem paradoksu) vso noč.

Toda pravila so od njega zahtevala, da seže v roko že naslednjemu v vrsti. V življenju sem bil samo dvakrat v redni službi, in še to le za kratek čas, in obakrat sem zbolel, ker sem se moral odpovedati preobsežnemu delu svoje svobode. Če bi moral biti kralj, bi verjetno želel kar umreti.

(Se nadaljuje)

EVALD FLISAR

Spomini na sedanjost, 7

V palači švedskega kralja v Stockholmu se je zgodilo že marsikaj nenavadnega, zanesljivo pa se v stoletjih, kar stoji, še ni zgodilo, da bi v njej kdo šel spat kot slovenski pisatelj in se zbudil kot švedski kralj! No, marsikdo bi dejal, da se kaj takega tudi ne more zgoditi, razen mogoče v Andersenovi pravljici. Ob vsem zgražanju, ki ga bo izjava povzročila v ciničnih logih podalpske *intelligentsie*, moram zapisati, da se je to zgodilo meni. Seveda ima kar nekaj zaslug za to metamorfozo količina viskija, ki sem jo zaužil po zaključku enega od treh napornih dni državnega obiska predsednika Republike Slovenije v kraljevini Švedski. Najverjetneje je bil to naš zadnji večer (količina viskija je nekoliko omajala tudi spomin), se pravi večer, ko je bil rahlo utrujen že tudi predsednik republike, ki ima sicer, kot sem kar naprej ugotavljal, skrbno razporejene energije za dva slovenska pisatelja. (Mogoče zato, ker je pisateljska energija bolj razpršena, izgubljena med galaksijami domišljjskih razpredanj in narativnih naklepanj.)

Pižama, copati in Velika mati

Tisti večer se nas je nekaj članov delegacije zbralo v predsednikovi suiti, da bi tam pred počitkom nazdravili uspehu obiska, si malo oddahnili od protokolarnih napetosti in se osvežili s kakšno anekdoto. Vsak je imel tudi kakšno pritožbo: predsednik republike o tem, kako je naveličan fraka in vesel, da mu ga vsaj nekaj časa ne bo več treba obleči, jaz o tem, kako so me posebej za to priložnost kupljeni čevlji tako ožulili, da ne pogršam ničesar bolj kot svoje adidaske, pritožbe drugih, če so jih imeli, pa so poniknile v meglo alkoholne pozabe. Kar sploh ni bistveno. Kajti bistveno za to, kar želim povedati, je nekaj drugega. Namreč dejstvo, da se nam je gospa Štefka pridružila v pižami in copatih. To je ustvarilo občutek dobrodošle domačnosti, v kateri smo se po

rigoroznih procedurah protokolarnih obredov počutili kot ribe, ki jih je milostljiv val snel z negostoljubne obale in odplaval nazaj v morje.

Spet se nam je (vsaj meni, za druge ugibam) vrnilo upanje, da je s svetom vse v redu: tortura uradnega nastopanja in zastopanja ne bo trajala večno, še nas čakajo ure, dnevi in meseci "življenja doma", v zasebnosti, v tihem in skromno človeškem pristanu, ki ga ne bi mogla nobena stvar pričarati učinkoviteje, kot so to naredili pižama in copati prve dame Slovenije. Gospa Štefka je v tistem trenutku postala (morda se je tega zavedala!) simbol Velike matere, seveda ne tiste, ki sinu prinese skodelico kave, ta pa jo neprijazno zavrne z besedami "Ne zdaj, mati", ampak Matere kot arhetipa, ki vsem junakom, popotnikom in bojevnikom ves čas zagotavlja varno pribežališče toplote, domačnosti in navadnosti. Ženska, ki je lahko v enem trenutku povsem suvereno Dama v večerni obleki in v naslednjem enako suvereno Mati v pižami in s copati na nogah, zanesljivo deluje na ljudi na različne načine. Name je tisti trenutek delovala sprostitveno: to je bil prvi trenutek med obiskom pri švedskem kralju, ko se samemu sebi nisem zdel popolnoma tuj, ampak skoraj domač in znosnejši kot po navadi.

Seveda me je ravno ta občutek najsiloviteje spomnil na dejstvo, da se po navadi počutim ravno nasprotno: dislociran ne le v prostoru, ampak tudi v svoji lastni zavesti; nikdar brez občutka, da bi bilo zanimiveje ali vsaj udobneje biti drugje in kdo drug ali vsaj za spoznanje drugačen. Ta občutek je bil, ko se je pojavil, še posebej močan zato, ker smo vse od prihoda do neke mere vsi člani delegacije bolj ali manj uspešno igrali družbeno statusne vloge. Nekateri so se z njimi poistovetili bolj, drugi manj, od vseh zanesljivo najmanj jaz, ki že dolgo živim v nekakšni obrambi pred sabo, hkrati v sebi in zunaj sebe, hkrati delujoč in opazujoč delujočega.

V trenutku, ko je gospa Štefka prišla med nas v pižami in s copati na nogah, je prozornost naših privzetih vlog (predsednik republike, zunanji minister, šef kabineta, šef protokola itd. in, kot "joker in the pack", predsednik DSP) postala tako očitna, da sem se skoraj na glas zasmel. Za hip se mi je zazdelo, da smo banda prevarantov, ki si je utrla pot v palačo švedskega kralja pod bog ve kakšno pretvezo, medtem ko je prava slovenska delegacija šele na poti ali ravnokar trka na vrata. Znova, nemara že stotič, se je vame zažrlo vprašanje, katero je tisto jedro identitete, ki ni privzeta plast kakšne vloge, ampak je nepogojeno, svobodno, nikdar prisiljeno v sklepanje kompromisov z izzivi okolja, od katerega je odvisno. Ali takšno jedro obstaja? Ali pa je "jaz", kot zatrjujejo nekateri, res samo zaporedje plast na plast naloženih samoslepilnih ovojev, ki v sredini, tako kot plasti čebule, skrivajo nič?

Kdor tega nič v sredini še ni zagledal (ker se morda še ni uspel ali utegnil prebiti do njega, ali pa je, spoznavno neuk, obtičal v zunanjih ovojih "čebule", ali pa se je, čeprav ne brez vpogleda vase, preudarno ustavil pri zadnjem ovoju, pri zadnjem, odrešilnem samoslepilu), ta gotovo ne ve, kako fatalno privlačen je ta nič za človeka, ki je pogledal vanj, ker ga je zamikalo ali se mu

je ponudila priložnost. Kdor se enkrat spogleda z vsebino svoje biti in jo zazna kot nič, bo le stežka pozabil nanjo; pravzaprav ne bo nikoli več scela odvrnil pogleda, saj bo ta nič, to edino pristno sredino svoje identitete čutil skozi vse vloge, ki si jih bo med klovnovsko parado skozi življenje nadel sam ali mu jih bodo nadel drugi. Temu bo igranje vlog tudi v večje breme, saj se bo pogostejše zavedal ne samo, da jih igra, ampak tudi, zakaj jih mora igrati. In v občutku bremena se bo zalotil v želji, da bi kdaj, iz gole radovednosti ali v sli po višjem nivoju bivanjske igre, bil tudi kakšna druga "čebula", kakšen drug "jaz", kakšen drug igralec v drami naprezanja po življenju in pomenu življenja.

Tisti večer, z viskijem v roki in s podlago bog ve kolikšnega števila kozarcev odličnega vina v krvi, sem najprej pomislil na možnost, da bi lahko majhno in ne prenevarno drugačnost užil že tako, da bi začel drugače pisati. Da bi se, recimo, odpovedal refleksiji in tem večnim zdrsom v samopreverjanja, in bi se, podobno kot Georges Perec, osredotočal na golo materialnost znotraj dogovorjene resničnosti. Lahko bi, recimo, napisal esej (ali tudi zgodbo) z naslovom "Opombe v zvezi s predmeti, ki sem jih videl v krilu kraljevske palače v Stockholmu, v katerem sta v času obiska slovenske državne delegacije na Švedskem stanovala gospod in gospa Kučan". Ali pa: "Kratke opombe o spretnosti in načinu razporejanja alkoholnih pijač v prostorih, namenjenih članom tujih delegacij, ki obiščejo švedskega kralja v njegovi palači". Ali: "Pet načinov plezanja na nenavadno visoko posteljo v sobi kraljevske palače v Stockholmu, ki mi je bila dodeljena, ko sem kot član slovenske državne delegacije postal kraljev gost, in sedem načinov zvijanja telesa v tej postelji v dovolj udoben položaj za vsaj dve uri mirnega spanja".

Ali: "Seznam pisateljskih kolegov, ki v mojem opisovanju dogodkov v palači švedskega kralja ne bodo videli prostodušnega veselja ob nevsakdanji izkušnji, ampak samohvalo, in se bodo na tihem vprašali, zakaj ta vloga ni bila dodeljena njim, ki so vendar edini pravi pisatelji". Ali: "Seznam pisateljskih kolegov, ki bodo javno ali zasebno izjavili, da je moje potovanje k švedskemu kralju s starim komunistom Kučanom dovolj velik razlog za to, da odstopim kot predsednik DSP ali da me kolegi obesijo in ustrelijo ali da me sredi Ljubljane pribijejo na sramotilni steber v svarilo drugim pisateljem, ki bi se odpovedali tradicionalnemu podalpskemu načinu razmišljanja". Ali ... in tako naprej. Predvsem pa: "Opombe v zvezi s seznamom idej o možnih alternativnih identitetah, ki so se mi porodile, ko smo sedeli" ... in tako dalje.

Ali pa bi začel pisati podobno kot Hemingway in bi svoje poročilo s Švedskega začel tako: "V poznih mesecih tiste jeseni smo prebivali v krilu kraljevske palače v Stockholmu, od koder se je odpiral razgled na prazno tlakovano dvorišče. V kotu dvorišča sta stala dva uniformirana stražnika, osušena in sključena od čakanja na nič posebnega, skozi vhodna vrata na drugi strani pa je neopazno vela tiha navzočnost nevidnega mesta. Pod okni naših sob je čakala kolona črnih volvov, ki naj bi nas odpeljala na svečano kosilo z županom v mestni hiši, poleg njih pa so stale in kramljale v modra krila oblečene

voznice, članice dobredelnega reda, ki že pol stoletja prostovoljno prevažajo kraljeve goste ...”

Ali pa bi, da se vrnem domov, začel pisati nekako tako kot Drago Jančar: “Kaj je v mislih izčižmanega člana državne delegacije, kaj se kuha v mislih takega blodnika, da nori ponoči s temi diplomati ali kakršne funkcije so že imeli ljudje, s katerimi je popival; kaj mu vre in klokota po žilah poleg viskija, da ponoči pade iz postelje in se prebudi kot nekdo drug? Da si nenadoma v neki drugi identiteti poišče svoje prebivališče in da pred svojim običajnim jazom beži ali se skriva? Da počne vse te stvari, zaradi katerih bi ga lahko že kar takoj, že na začetku razglasili za norca in ga poslali domov?”

Ali pa bi, da naredim še en korak proti sebi, začel pisati kot Evald Flisar: “Na koncu hodnika mi je služabnik pokazal stopnišče, po katerem slovi kraljevska palača v Stockholmu. Ob vsakem obisku tuje delegacije se stopnišče spremeni v potok, ki si najde pot skozi sobane in se zliva skozi kot valujoče prevozno sredstvo, na katerem ugledniki iz tujine z divjim otepanjem rok priplavajo v glavno sprejemnico, kjer jih švedski kralj drugega za drugim pobere iz vode, jih obriše z rokavom fraka in jih postavi na šahovsko desko pred sabo. Potem s kraljico z njimi igra šah. Pozno ponoči, ko se njuna potrpežljivost začne taliti, postajajo figure uglednikov iz tujine vse manjše, vse tanjše. Naposled izpuhtijo v zrak. Kralj in kraljica si globoko oddahneta in gresta v posteljo brat Harryja Potterja.”

Biti kralj

Ne, pisati za spoznanje drugače, kot se človeku stvari zapišejo, kadar je v dobri formi, ni dovolj za izkustvo izstopa iz samega sebe, še manj za izkustvo vstopa v nekoga drugega. Morda je bilo ravno to spoznanje odločilni razlog, zakaj sem se naslednje jutro prebudil kot švedski kralj. Na prvi pogled nisem v svoji neposredni okolici zaznal nič nenavadnega. Stenske tapete so bile enako neokusne, kot sem jih pomnil; kamnito dvorišče zunaj ni bilo nič manj turobno kot prejšnji dan; koraki služabnikov, ki so med bog ve kakšnimi posli hodili po ozkem hodniku mimo vrat, so zveneli enako diskretno kot zmeraj. Nekoliko nenavaden se mi je zdel samo kovček, ki je ležal na tleh sobe v kotu: nič kaj kraljevski po videzu, rdečerjav in gotovo ne iz pravega usnja, primernejši za služabnika kot za kralja; bog ve, od kod se je vzel. Moja prva misel je bila, da moram takoj poklicati služabnika in mu veleiti, naj ga nemudoma odstrani; ob pogledu nanj sem čutil fizično bolečino.

Še bolj kot neznani kovček me je motila čudna praznina v glavi, pravzaprav ne v glavi, ampak kar v sredini mojega bitja: občutek, da sem in da hkrati nisem – telo vsekakor, duh nakazan v obrisih, duše pa nikjer. Vedel sem sicer, da sem švedski kralj in da je zgradba okoli mene dedna palača s tristo sobami, manjkalo pa je nekaj, kar bi poseljevalo te sobe in sprejemnice in hodnike s spomini in z duhovi preteklosti (kralj brez preteklosti?), pa tudi nekaj, kar bi

mi usmerilo korak h kakšni dolžnosti ali želji ali občutku, da moram za koga ali kaj poskrbeti. Mislim, da je bilo to zadnje tisto, kar sem najbolj pogrešal. Usmerjenost. Intencionalnost.

Ko sem odšel iz sobe in blodil po neskočnih hodnikih in sobanah in dvorinah, iz katerih so vrata povsod vodila v naslednjo sobano ali dvorano, in od tam v naslednjo, in od tam naprej, čez zaporedje dragih preprog in skozi razstavo periodnega pohištva, pa mimo portretov in uokvirjenih pokrajin in prizorov zgodovinskih bitk in lovskih pohodov na lisice, me je bolj kot kaj drugega spremljal občutek tragične zapuščenosti, neke motne žalosti na robu joka. V ničemer od tistega, na kar sem naletel na svojem obhodu, nisem razpoznal niti koščka česa, čemur bi lahko rekel jaz, niti odmeva resničnosti, ki bi ga lahko vsaj asociativno povezal z odmevom kakršne koli preteklosti, ki bi imela obris in bi mi zaradi obrisa kaj pomenila; povsod je bilo vse samo tisto, kar je bilo: slika, okvir, tapeta, okno, razgled, svetloba, helebarda, uniformirana straža, vse razpoznavno, vendar brez moči, da v meni sproži kakršno koli misel ali občutek.

Ustavil sem enega od dvorjanov, ki je stal pri vratih večje sobane, in ga prosil, naj mi našteje osnovne podatke o moji preteklosti. Povedal mi je, da sem postal švedski kralj, ko mi je bilo sedemindvajset let, po smrti Gustava VI. Adolfa leta 1973. Kot otrok sem imel zasebnega učitelja v palači, pozneje sem obiskoval internatsko šolo Sitguna, kjer sem maturiral leta 1966. Nato sem opravil dve leti vojaškega urjenja v vojski, mornarici in vojnem letalstvu, s posebnim poudarkom na mornariškem urjenju; leta 1968 sem postal častnik švedske vojaške mornarice. Nato sem leto dni sledil programu akademskega študija na univerzi v Uppsali; program je bil sestavljen posebej zame in je vseboval zgodovino, sociologijo, politologijo, finančno zakonodajo in ekonomijo. Sledil je posebej izdelan program obiskovanja švedskih okrajev, industrijskih obratov, laboratorijev, šol, sindikatov, centrov za socialno pomoč in vseh drugih organizacij, ki bi mi lahko pomagale, da si ustvarim sliko o tem, kako deluje švedska država. Potreboval sem tudi mednarodne izkušnje, zato sem nekaj časa bil član stalne švedske misije pri Združenih narodih in švedske mednarodne razvojne družbe v Afriki. Precej časa sem delal tudi v banki Hambro v Londonu, kar vse naj bi mi prineslo kar najširše izkušnje, čeprav povsod le površne, pač toliko, da bi o stvareh nekaj vedel.

Leta 1972, med olimpijskimi igrami v Münchnu, sem srečal gospodično Silvio Somerlath, ki je tam honorarno delala kot hostesa in prevajalka. Bila je hčerka nemškega poslovneža in njegove brazilske žene. Bila je tri leta starejša od mene, vendar me ni motilo niti to niti zmrdovanje nekaterih mojih sorodnikov: naslednje leto sem postal kralj, leta 1976 pa sva se poročila in zdaj imava tri otroke: princeso Viktorijo, princa Karla Filipa in princeso Madeleine. Leta 1981 sem se z družino preselil iz kraljevske palače v Stockholmu v palačo Drottningholm zunaj mesta; kraljevska palača je zdaj namenjena samo sprejemom tujih delegacij in drugim ceremonialnim dolžnostim. To pa je tudi pglavitni

del mojega življenja: trikrat na leto sprejemem tujo delegacijo (letos Nelsona Mandelo, Ukrajince in Slovence), enkrat na leto pa grem na državni obisk v tujino (letos v Grčijo). Prav tako vsako leto uradno odprem zasedanje parlamenta, Riksdaga, in postanem predsednik posebnega sveta, ki se sestane, kadar koli je izvoljena nova vlada. Sem pripadnik švedske Luteranske cerkve in vrhovni poveljnik vseh treh vej švedskih oboroženih sil.

Drugače pa mi je vseč narava in življenje na prostem. Leta 1977 sem postal honorarni predsednik svetovne skavtske fundacije. Zaradi svojega poznavanja okolja in narave sem leta 1988 postal tudi predsednik švedske veje svetovne fundacije za naravo. Za svoja okoljevarstvena prizadevanja sem prejel nagrado Ameriške agencije za zaščito okolja. Posebej me zanimajo tehnologija, poljedelstvo in trgovina, sem patron Kraljevskih švedskih akademij in mnogih drugih ustanov ter organizacij. V prostem času smučam, jadram, dirkam s čolni in avtomobili in hodim na lov. Zanimajo me tudi umetnost, glasba in hrana.

Ta mi je povedal ustrežljivi dvorjan. Kaj pa literatura, sem vprašal; me zanimajo romani, zgodbe, poezija, grem kdaj v gledališče? Dvorjan je skomignil; o tem, je rekel, nima nobenih podatkov. In filozofija, sem vprašal; si kdaj postavljam vprašanja o smislu življenja, o ljubezni, o sebi, o Bogu, o tistem, kar utegne biti po smrti, o tem, kaj je človek in kaj je njegova naloga na zemlji? Tokrat je dvorjanu postalo kar malo nerodno; odkašljal se je, potem pa rekel

nekaj, kar me je naravnost osupnilo: da se nekako domneva, da kralj pozna odgovore na takšna vprašanja ali pa ga sploh ne zanimajo. Ampak meni je vse, kar ste našteji prej, popolnoma tuje, sem rekel. Ne znam in nočem preživljati življenja zgolj v opravljanju dolžnosti, ki mi jih nalaga moj status, in v zasledovanju užitkov, ki mi jih nudijo različne oblike športa. S tem seveda ni nič narobe, toda tako sem živel, ko sem bil otrok; za odraslega človeka je vse to premalo, preveč mehanično in površno, preveč predvidljivo, brezdušno in posvečeno stvarjem, ki so – čeprav na visoki ravni – trivialne. Seveda se je mogoče ob takih stvareh veseliti in ponoči celo zaspati z občutkom, da je življenje parada procesij in razvedril in zato neproblematično. Vendar niso vse stvari razporejene blizu obrobja, nekatere pomembne stvari so v samem centru človekove eksistence: to pa so večna, za vedno temeljna vprašanja bivanja. Gotovo jim kralj ne bi smel obrniti hrbta; od vseh kralj še najmanj. Kako je mogoče, da sem se tako izneveril samemu sebi?

Zdaj je bil dvorjan že v tako hudi zadregi, da se je pozibaval na petah svojih lakiranih čevljev in zardelih lic strmel v njihove konice. Kaj pa vlak, sem ga vprašal, sem kdaj vozil podzemni električni vlak v Sydneyju v Avstraliji? Odkimal je. Sem se kdaj preživljal z anketiranjem, pranjem posode, urejanjem enciklopedij, pisanjem dram? Ne, je odkimal. Sem kdaj hodil po visokih himalajskih planotah in doživljal komaj verjetne stvari v oddaljenih budističnih lamaserijah? Ne, ne, ne, je odkimal. In potem sem mu postavil ključno vprašanje: Sem kdaj kot otrok izpred rojstne hiše zrl čez podolje proti oddaljenim goram v obzorju in sanjaril o tem, kako bom šel po svetu in si ga udomačil in kako se mi bo svet potem, ko mi bo to uspelo, zdel mnogo manj zanimiv in skrivnosten, pravzaprav skoraj banalen, in si bom zaželel, da bi lahko še enkrat hrepenel po njem, ker je v hrepenenju bilo več lepote, več čudežnosti, več Boga kot v uresničitvi? Dvorjan se je nemirno prestopil in priznal, da pravzaprav sploh nima pojma, o čem govorim.

Intedaj se je tudi meni zazdelo, da so mi glavo napolnile neke čudne blodnje, neki spomini na življenje drugega in drugačnega človeka in da te blodnje (odmevi katere od prejšnjih inkarnacij, ali pa celo slutnje prihodnje) nimajo domicila v telesu Karla Gustava, ampak sodijo v neko drugo telo, ki ga tisti hip ni bilo blizu, da bi sprejelo vase, v svoje možgane in svojo percepcijo legitimno vsebino svoje notranjosti. Okrog mene je kot večša plahutal raztelesen spomin čudno znanega in pogrešanega človeka, ki sem ga pustil nekje za obzorjem sanj, v katere sem se zbudil, in začutil sem silovito željo, da bi se čim prej vrnil v telo, iz katerega me je zvabila neobvladana sla po "bitidrug", "bitivdrugem", to nenavadno prekletstvo pisatelja iz Srednje Evrope, ki bo z njim zaznamovan do smrti, z njim pa vse, kar napiše. Začutil sem, da ni "jaz", podlaga identitete, nič drugega kot spomin na videno, slišano in doživeto, nekakšen "zapečen" CD-ROM, ki ima pač to dodatno posebnost, da se lahko (če zna in hoče) vsebinsko obnavlja in prenavlja, hkrati pa se svoje "zapečenosti" vsaj na hipe zave.

Introspekcija

Potonil sem v črno meglo, iz katere me je zvabilo trkanje na vrata. "Gospod," sem zaslišal glas enega od dvorjanov, "čakajo vas." Pogledal sem skozi okno; res je na dvorišču že stala kolona črnih volvov, vendar še ni bil čas za odhod: bil je le čas za zajtrk. Tudi tega nisem smel zamuditi, saj je bil naš zadnji skupni zajtrk v palači. Slovenska delegacija se je namreč odpravljala na ogled tovarne Saab, od koder bi jo letalo poneslo nazaj domov, jaz pa naj bi se pridružil skupini pesniških in pisateljskih kolegov in se z njimi odpravil na literarno turnejo po Skandinaviji.

Pri zajtrku sem bil tako zamišljen, da sem skupaj z okroglimi potičkami povsem neprizadeto jedel tudi papir, v katerega so bile zavite; šele nasmejani pogled Špele Furlan me je opozoril, da počenjam nekaj, kar bi švedski gostje pri mizi lahko razumeli kot nenavaden slovenski običaj, kot kakšen etnološko unikaten ostanek starih plemenskih navad. Špela je najbrž mislila, da sem utrujen od viskija in ponočevanja, in v tem prepričanju sem jo pustil, saj priložnost ni bila taka, da bi ji skušal pojasniti, kakšna noč je za mano in kako se v resnici počutim.

Počutil sem se precej drugače, kot bi se na mojem mestu počutila večina ljudi. Zanesljivo bi se večina normalnih ljudi (tudi pisateljev) počutila vsaj za spoznanje dobro: njihov ego bi predel kot zadovoljen maček. Večina ljudi ne bo nikoli med častnimi gosti švedskega kralja, večina ljudi ne bo nikoli šla na literarno turnejo po štirih skandinavskih državah. Večina ljudi na mojem mestu bi menila, da jim je Bog izjemno naklonjen in da je to prej razlog za hvaležnost in veselje kot za turobno introspekcijo pri mizi, ob kateri bi moral potekati živahen, duhovit pogovor. Ta introspekcija je bila posledica nečesa, kar je Unamuno imenoval "tragično občutje življenja", čeprav s tem izrazom ni nujno meril na tisto, kar sem v tistem trenutku občutil. Počutil sem se nekako tako, kot se počuti človek, ki so ga obsodili na dosmrtno ječo, ga zaprli med štiri stene, ki so edino, kar bo (poleg paznika, ki mu prinaša hrano) lahko še kdaj videl.

Sprevidel sem, da so to stene mojega "jazu", ki jih ne bom nikoli prestopil. In hrana, ki mi jo bo do smrti prinašal paznik, je bolj ali manj začinjen, bolj ali manj užiten močnik mojih spominov, z dodatkom želja in ciljev, ki pa so narejeni iz istega testa. Sanje o tem, da bi lahko kdaj bil kdo drug ali drugačen, so samo iluzija, neka moja zasebna, posebej trdovratna, prav trmasta utvara, ki mi v veselju brez upanja predstavlja nadomestilo za upanje. Seveda je vsak od nas obsojen na svoj lastni ego, na zapečen zapis osebne historije, ki je hkrati melodija naših misli, gibov in odločitev. Razlika je samo ta, da se marsikdo v svojem egu počuti doma in najde v njem dovolj manevrskega prostora, nekateri pa v njem vidimo ječo. Nekaterim med nami je preblizu za udobje. Zato živimo (ali skušamo živeti) nekakšno vzporedno življenje zunaj njega, tujci svojemu "jazu" (ki nam je prav tako tuj), kot izgnanci iz centra svoje biti, outsiderji.

In tisti, ki to niso, nikoli ne bodo in niso nikoli bili, ker imajo drugače formatirano egostrukturo, nas ne razumejo najbolje, ali pa nas (kar je huje) razumejo celo napačno in se (kar je najhuje) sploh ne zavedajo, da nas razumejo napačno, ampak so (nasprotno) prepričani, da je z nami nekaj narobe. Da smo narcisoidni, obremenjeni s patološko introspekcijo, krožeči po nekih svojih orbitah, ki so v najboljšem primeru nenavadne, v najslabšem pa problematične. Zakaj bi se kdo ukvarjal s seboj, videl v sebi hkrati Boga in Luciferja, in hkrati zrno, ki je skupno vsem ljudem, ne glede na to, do kolikšne mere se tega zavedajo? Ali ni udobneje čofotati po globinah, ki jih ni težko definirati, ker ostajajo znotraj splošno sprejetih vzorcev in so torej dosegljive večini ljudi?

Kandidat za Nobelovo nagrado

Preostanek obiska pri švedskem kralju ostaja v megli spomina, iz katere štrlijo nepovezani kosi pokrajine, ki jo bolj občutim kot vidim. Razosebljenost me ni zapustila, ampak se je celo stopnjevala v mešanico utrujenosti in komaj obvladljive bojazni, da bo moja nesprijaznjenost z ujetostjo vase že kmalu zabrisala meje med notranjim in zunanjim svetom in me pahnila v občutje trajne otopelosti. Zanesljivo pri tem ni pomagala rutina nenehnih banketov, formalnih vljudnosti in nazdravljanj s kozarci desetih vrst dobrega vina. Znamenja otopenosti so začeli kazati celo precej manj introvertirani člani delegacije. Na splošno pa je marsikomu bržčas težko dojeti, v kakšnem peklju se znajde naravni introvertiranec, ki ga okoliščine pahnejo v krog ponavljajočih se ekstrovertnih povork, srečavanj in pričakovanj, da izrazi (poleg vsega še previdno in vljudno) svoje mnenje o stvareh, o katerih nikdar ni razmišljal. Še najhuje to prizadene človeka, ki mu nošenje družbene krinke, "persone", tudi v manj zahtevnih okoliščinah predstavlja nepopisen napor. Nič čudnega, da sem si najbolj zapomnil ljudi, ki so to počeli z zamahi suverenega samozaupanja, kakršno opazimo pri vrhunskih igralcih, vse to pa z nezakritim užitkom: kot riba, ki se je po mučnem obdobju na suhem končno vrnila v svoj naravni element.

V tem pogledu mi najmočnejše ostaja v spominu dr. Iztok Simoniti, pravnik zgovorno odvetniškega kova, ki je nastopal v vlogi spremljevalca ("consorta") slovenske veleposlanice na Švedskem. Če bi iskal model prijazne uglajenosti, kakršna pritiče diplomaciji v najboljšem pomenu besede, bi težko našel primernejšega. Kolikor so se moja psihična vrata po izteku kritičnega obdobja začela samogibno zapirati pred neustavljivimi vdori novih vtisov, novih ljudi, novih ugibanj, kako se soočiti z njimi, toliko je on ves čas trpel, ker svojih vrat ni mogel odpreti bolj na stežaj. Vse mu je bilo novo, vse mu je bilo v veselje, vsakomur, kdor je stopil predenj, je posvetil enako mero sproščene pozornosti. Res je veliko govoril, toda govoril je z nezmotljivim občutkom za ritem in gradnjo, ki sta poslušalca potegnili s seboj, vsake toliko časa pa je planil na sogovornika z vprašanjem, ki je k vstopu v pogovor prisililo celo najbolj zakrknjenega molčečnega.

Njegova zgovornost ni bila, kot marsikdaj je, kompulzivna manifestacija motnje, ki jo poznamo pod imenom logoreja; še zdaleč ne. Gospod Simoniti je znal mirno stati ob strani in molče motriti dogajanje v prostoru, dokler ni našel sogovornika, ki ga je bilo *uredno* povabiti k verbalnemu plesu. Ne vem, zakaj me je način njegovega govorjenja še najbolj spominjal na gladke, izurjene plesne gibe, pri katerih mu je bilo v največje veselje, če je sogovornika lahko vodil. Všeč mi je bilo, da ni leporečil, ampak je rad bil konkreten: takoj se me je lotil s predlogom, da bi Slovenci morali začeti razmišljati o Nobelovi nagradi za literaturo. Seveda ne tako, da bi Nobelovemu komiteju predlagali nekaj imen, kar počnemo prek raznih institucij že vrsto let, ampak z velikopoteznim strateškim načrtom, podobnim tistemu, s katerim so Poljaki priborili nagrado Szymborski. Ta načrt je bil skrbno izdelan, vanj so bili vpleteni vsi nujni dejavniki, od države do vplivnih posameznikov, ki so z državno (tudi finančno) podporo lobirali druge vplivne posameznike ter institucije, prevajali in razširjali poezijo Szymborske predvsem na Švedskem, naskakovali posamezne člane komiteja in jih prepričevali pet let, preden je projekt obrodil rezultat. Ali smo Slovenci sposobni izvesti kaj podobnega?

Prvi odziv na njegovo vprašanje je bil tihi plaz dvomov, ki se je sprožil v meni. Najprej bi bil potreben dogovor o tem, koga predlagati, in kolikor poznam slovenske razmere, bi rekel, da bi se vse zataknilo na samem začetku. Dovoliti slovenskemu avtorju, da dobi Nobelovo nagrado za literaturo, bi za marsikaterega drugega avtorja pomenilo nič manj, kot da je podpisal svojo smrtno obsodbo: če sam ne more dobiti nagrade, bi storil vse, kar je mogoče, da je ne dobi nihče drug. Da imajo bralci in/ali kritiki raje drugega avtorja kot nas, še nekako prenesemo, predvsem zato, ker tega ne moremo preprečiti. A da bi nas kdo zasenčil na tako spektakularen način in za vse večne čase (saj bi naslednji slovenski avtor težko računal na Nobela v naslednjih tisoč letih), to bi bila pošastna žalitev za večino slovenskih avtorjev. Njihov moto je: najprej jaz, potem dolgo, dolgo nič, potem pa še kakšen pisun, o katerem ni treba izgubljati besed. Vem, da pretiravam, kajti vsaj na zunaj stvari niso tako zaostrene, še manj preproste. Toda brez napora si lahko zamislim vsaj deset krogov, ki bi hoteli podpreti svojega kandidata (ki naj bi ga podprla tudi država); pri tem pa nobeden od teh krogov ne bi razumel izbire nobenega od drugih krogov. Takšni smo pač Slovenci; "demokratični" do absurda.

Seveda nisem imel poguma, da bi Iztoku Simonitiju kar tam izbil dno zanosa, ki je bil očitno pristen, pošten in dobronameren. Pravzaprav me je njegov zanos zelo hitro vsrkal v polje svoje energije in sklenila sva (kakšno drugo izbiro pa sva imela v banketnem vzdušju v palači švedskega kralja?), da se projekta lotiva resno, preveriva možnosti, angažirava ustrezne ljudi na ustreznih mestih, ustanoviva "odbor", ki bo izdelal "strategijo", in tako naprej. Na koncu sva oba imela občutek, da smo Slovenci že na pol poti do Nobelove nagrade za literaturo; hkrati pa sva (vsak na svoj način) zaznala, da sva (kot prava Slovenca) podlegla nevzdržni iluziji zanosa, ki se razkadi tako hitro, kot se v ugodnih razmerah pojavi. Vendar to ni bilo najpomembnejše: bila sva si vseč, to je nekaj veljalo. Takrat še nisva vedela, da se bova (po slovenski navadi) kmalu tudi skregala in se (prav tako po slovenski navadi) ponovno spravila. Na vsak način pa ostaja srečanje z Iztokom Simonitijem ena od svetlih točk obiska pri švedskem kralju.

Kralj, predsednik, pisatelj

Svetlih točk je zanesljivo še več, toda (nehvaležno) soočenje z omejitvami "jaza", ki me je proti koncu obiska potegnilo v vrtinec samoizpraševanja, jim je vsilil drugačno, morda manj prijazno barvo, kot si jo zaslužijo. Obisk na sloviti univerzi v Uppsali je bil zelo kratek; v nabito polni predavalnici (kako ne bi bila polna, ko pa je bil navzoč švedski kralj?) je predsednik Kučan na odru sproščeno in spontano odgovarjal na vprašanja o Sloveniji, o dogodkih v Eksjugoslaviji, o vojni in miru, o vključevanju v Evropo, o prihodnosti našega dela sveta, in si na koncu, stari politični maček, prislužil aplavz, ki ni bil samo vljudno darilo gostu švedskega kralja, ampak spontana in pristna pohvala njegove sposobnosti, da

se s skromno in očarljivo zvitostjo izogne provokacijam, ki bi manj spretnega politika hitro prisilile, da pozabi na pravila diplomacije in se komu zameri. Seveda je mogoče biti v Sloveniji politični nasprotnik predsednika Kučana, mogoče mu je očitati, da je bil nekoč komunist (kot da ne bi marsikateri od tistih, ki mu to očitajo, bil še večji), mogoče je reči, da ima svoj klan in svoje pristaše (kot da ne bi tisti, ki mu to očitajo, imeli svojih), in mogoče je celo reči, da se slovensko volilno telo zelo moti, ko daje prednost eni namesto drugi politični opciji. Toda nekaj morajo Milanu Kučanu priznati tudi njegovi najhujši nasprotniki: da zna zastopati državo, kot se od predsednika pričakuje. Da je razgledan, načitan, sproščen, uglajen in hkrati dostojanstven (to sem videl na lastne oči in nihče me ne bo prepričal, da vse to ni). Seveda ni treba, da se strinjamo z njegovimi političnimi pogledi (jih sploh ima?), v imenu civilnosti pa mu je treba priznati vse, kar mu gre. In to še zdaleč ne pomeni, da smo "njegovi".

Obisk pri švedskem kralju mi je prinesel obilo zabave, nekaj malega žalosti, potrditev, da je najbolj kraljevska svoboda duha, radikalno soočenje (eno od mnogih) z nepredvidljivostjo lastne narave, predvsem pa dokaze, da so drugi v opravljanju svojih poslanstev enako ujeti v štrene svojih "poklicno deformiranih" vizij, kot sem jaz, in velikokrat z manj vpogleda. Na koncu sem edino olajšanje našel v spoznanju, da sem in ostajam pisatelj (človek domišljije, fabulator) in da bi moja duševna (morda celo fizična) smrt nastopila v trenutku, ko bi mi prepovedali, da še kaj napišem, ali mi ponudili dobro plačano službo. Občutek varnosti, zagotovljena eksistenca, odvisnost od tistega, ki bi mi to zagotavljal, vse to ni zame. Vsak moj dih, vsak moj korak mora biti boj za možnost naslednjega. Samo tako mi ob koncu dneva ostane občutek, da živim.

(Se nadaljuje)